

Pedagogika volného času

Mgr. Alena Knotková

Tato e-kniha vznikla v rámci realizace projektu
Strategický rozvoj Univerzity Hradec Králové,
reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002427.

Gaudeamus
2022

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Autor: Mgr. Alena Knotková
Recenzent: Mgr. Lucie Slámová

ISBN 978-80-7435-867-8 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0
CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Obsah

1. Volný čas v životě člověka	7
1.1. Vymezení pojmu volný čas.....	7
1.2. Funkce volného času	9
1.3. Faktory ovlivňující způsob trávení volného času.....	10
1.4. Teoretické aspekty volného času	11
2. Pohledy na pedagogiku volného času	12
2.1. Pedagogika volného času v systému věd.....	12
2.2. Základní pojmy spojené s pedagogikou volného času	13
2.3. Výchova ve volném času	14
2.4. Cíle a specifika výchovy ve volném čase.....	17
3. Dimenze výchovy ve volném čase	18
3.1. Obsah, program	18
3.2. Vztahy.....	19
3.3. Prostředí	20
4. Přístupy k volnému času a pedagogice volného času v historii	21
4.1. Činnost církví	21
4.2. Utopisté a utopičtí socialisté	22
4.3. 18. století.....	23
4.4. 19. století.....	24
4.5. YMCA	25
4.6. Sokolské hnutí.....	26
4.7. Skauting.....	26
4.8. 1938-1989	27
5. Zařízení	29
5.1. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání.....	29
5.2. Školská výchovná a ubytovací zařízení.....	31
5.3. Výchovná zařízení pro ústavní výchovu	32

5.4. Nestátní neziskové organizace, občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže	33
5.5. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)	33
6. Zájmová činnosti jako důležitá součást pedagogiky volného času	35
6.1. Základní oblasti zájmové činnosti.....	36
6.2. Formy zájmové činnosti.....	37
7. Osobnost pedagoga volného času a vychovatele	39
7.1. Vychovatel, pedagog volného času	39
7.2. Vybrané typologie pedagogů.....	40
7.3. Uplatnění pedagoga volného času podle oblastí	43
8. Hra jako součást pedagogiky volného času	45
8.1. Definice, charakteristika a funkce hry	45
8.2. Historický vývoj hry:	47
8.3. Přístupy a názory na hru v teoriích	49
8.4. Postavení, vývoj hry v životě člověka	51
8.5. Třídění a typy her	52
8.6. Didaktická hra.....	54
9. Nové přístupy v pedagogice volného času.....	55
9.1. Současné trendy ve výchově ve volném čase.....	56
9.2. Animace.....	57
9.3. Výchova zážitkem.....	58
9.4. Sociální asistenti – terénní práce (streetwork)	61
9.5. Participace.....	62
10. Tábory a zotavovací akce z pohledu pedagogiky volného času	65
10.1. Pohledy na typy táborů	65
10.2. Zajištění tábora.....	66
10.3. Účastníci tábora.....	67
10.4. Dokumentace zotavovací akce	68
11. Kurikulární dokumenty v pedagogice volného času	71

11.1. Obsah ŠVP	71
11.2. Povinná dokumentace školského zařízení.....	72
12. Pohledy na volný čas dětí a mládeže	74
12.1. Úmluva o právech dítěte	74
12.2. Volný čas dětí a mládeže	75
12.3. Vliv rodiny a vrstevnické skupiny na volbu trávení volného času u dětí a mládeže	76

Slovo úvodem

E-book přináší základní vhled do problematiky pedagogiky volného času. Seznamuje studenta s teoretickými základy pedagogiky volného času, s pojetím volného času v historii a v současnosti, s možnostmi ovlivňování způsobu trávení volného času, s naplňováním volného času, úlohou vlivu faktorů na jedince, s osobností vychovatele a pedagoga volného času. Přináší základní informace o hrách, táborech a zotavovacích akcích, kurikulárních dokumentech v pedagogice volného času a rovněž pohled na volný čas dětí a mládeže a nové trendy a přístupy v pedagogice volného času. Zdůrazněna je hodnota volného času v životním způsobu jedince i celé společnosti.

1. Volný čas v životě člověka

První kapitola se věnuje charakteristice a vymezení pojmu volný čas. Představuje funkce volného času z pohledu různých přístupů.

1.1. Vymezení pojmu volný čas

Volný čas jako veličina, znak svobody individua má svou hodnotu jen v poměru k pracovním a mimopracovním činnostem (hodnotu, která může a nemusí být využita ku prospěchu člověka, jeho osobních kvalit). Volným časem jedince disponují nejprve ti, kteří se o dítě starají, pečují o něho - matka, otec, pěstoun, zákonný zástupce (určují s kým, kde a s čím si bude dítě hrát, jaké bude číst knihy, co bude sledovat v televizi, s čím bude doma pomáhat, kdy se setká s chytrým telefonem a jakou roli těmto zařízením přidělí). Později vstupují do ovlivňování volného času učitelé zadáváním množství domácích úkolů. Postupem času má na množství volného času největší vliv sám jedinec.

K pohledu na čas a jeho rozdělení bychom mohli využít sociologické hledisko, kdy je čas rozdělen na čas pracovní, vázaný a volný, nebo hledisko pedagogické, kdy mluvíme o času pracovním a mimopracovním. Mimopracovní čas je dělen dále na čas polovolný a volný.

Pracovní čas-produkční čas

Je to doba na práci potřebná k zajištění nezbytných životních potřeb. Čas pro vytvoření takových aktivit, jejichž prostřednictvím člověk dosahuje určitých výtvorů, výkonů, aby ekonomicky zabezpečil sám sebe, nebo svou rodinu. Pro žáky a studenty tvoří

náplň pracovního času především aktivity, které jsou spojeny s přípravou na aktivní začlenění do společnosti. Jedná se primárně o návštěvu školy. Pracovní čas je převážně jasně stanovený.

Vázaný čas, polovolný čas

Jedná se o dobu potřebnou k regeneraci a k reprodukci sil jedince. Můžeme sem zařadit čas:

- vymezený na uspokojení biologických a fyziologických potřeb (spánek, odpočinek stravování, hygiena)
- spojený s cestou do práce a z práce
- vymezený k péči o domácnost, hospodářství (malé)
- spojený s přípravou na vyučování.

Oproti pracovnímu času není vázaný čas stále stejný. Jedinec si sám volí, kdy se bude jednotlivým činnostem věnovat. Výjimkou mohou být rodiče na mateřské, nebo rodičovské dovolené, kdy jejich vázaný čas je spojený s péčí o dítě.

Volný čas

Hájek, Hofbauer, Pávková (2008) uvádí, že volným časem je doba, která zbude po odečtení pracovních povinností a uspokojení základních životních potřeb. Jiný pohled na vymezení volného času má Vážanský (2001), který uvádí, že se jedná o dobu, ve které se jedinec zcela svobodně věnuje činnostem, kterým chce. Tyto odlišné přístupy vedou ke dvěma vymezením pojmu volného času, a to k negativnímu pojetí volného času a k pozitivnímu pojetí.

Negativní pojetí volného času

Volný čas bývá často kladen do protikladu k pracovním činnostem, jako sféře povinností.

Tento přístup bývá označován také jako sociologizující, je tradiční a historicky starší. Volným časem je všechen čas, který nám zbude po splnění všech povinností a po uspokojení fyziologických potřeb. Toto pojetí chápe volný čas jako zbytkovou časovou hodnotu na relativně svobodné využití.

Pozitivní pojetí volného času

Mluvíme-li o psychologizujícím anebo pozitivním chápání volného času, vycházíme z toho, jak člověk danou činnost chápe, prožívá, co pro něho samotného znamená. Volný čas je chápán jako svobodně zvolený čas z hlediska potřeb člověka, který s ním volně disponuje. Volný čas je tedy subjektivní, je to čas pro vlastní seberealizaci, a to bez ohledu na charakter činnosti, kterou právě provozuje. Je to čas, v němž je člověk sám sebou, svobodně si volí a provozuje takové činnosti, které mu přinášejí zábavu, radost, odpočinek, potěšení, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní, popř. tvůrčí schopnosti a dovednosti.

1.2. Funkce volného času

Německý sociolog a pedagog Horst Opaschowski (2001, in Važanský) nemluví o funkcích, nýbrž o volnočasových potřebách, které volný čas jedinci naplňuje. Jedná se o následujících 8 volnočasových potřeb.

- Edukace – učení, poznávání, vzdělávání se
- Enkulturační – účast na společenském životě, rozvoj kreativity
- Integrace – sounáležitost začlenění do skupin, sociální učení
- Kompenzace – odreagování, vyvážení jednostrannosti

- Komunikace-sdílení
- Kontemplace – sebereflexe, čas pro sebe
- Participace – spolupodílení, spolupráce, zapojení
- Rekreační – uvolnění, odpočinek

Výše uvedené potřeby bychom mohli rovněž zařadit do potřeb individuálních, kam by patřily potřeby kompenzace, rekreace, edukace a kontemplace a do skupiny potřeb všeobecných, skupinových, sociálních, kam bychom zařadili zbývající potřeby, kdy jedinec přichází do kontaktu s druhými.

Kratochvílová (2004) pojala funkce volného času více z pohledu pedagogiky a určila následujících pět funkcí:

- Zdravotně hygienickou (odreagování, kompenzace, rekreace)
- Seberealizační (rozvíjení sebe sama a svých zájmů, vědomostí, dovedností)
- Formativně výchovnou (formování osobnosti – rozvoj kreativity, vůle, charakteru)
- Společenská (socializační), (vytváření vztahů, komunikace, participace)
- Preventivní (předcházení rizikovému chování, vhodné trávení volného času)

1.3. Faktory ovlivňující způsob trávení volného času

Při volbě způsobu trávení volného času na nás působí velké množství faktorů, které bychom mohli rozdělit na dvě základní skupiny, a to faktory vnitřní a faktory vnější. Mezi **vnitřní (exogenní) faktory** řadíme vlastnosti jedince (temperament, vůle, motivace), jeho zkušenosti, demografické charakteristiky

jako je věk a pohlaví a rovněž zdravotní stav jedince a jeho fyzické i psychické možnosti. Mezi **vnější (endogenní) faktory** patří vše, co na nás působí zvenku. Může se jednat o rodinu, vrstevníky, školu, místo bydliště, masmédiá, politika státu i celospolečenské podmínky.

1.4. Teoretické aspekty volného času

Volný čas je řešen v řadě oblastí. Ekonomický aspekt volného času přináší otázky spojené s financemi vynaloženými do volného času a jaké zisky budou, pokud je jedinec odpočatý a spokojený. Sociologii zajímá na volném času vliv rodiny, dědičnosti, prostředí, jež klade důraz na volbu způsobu trávení volného času. Důležitá je rovněž pro sociologii prevence sociálně patologických jevů prostřednictvím volnočasových aktivit, činnost skupin a organizací. Politika významně ovlivňuje volný čas pomocí legislativy a rovněž také prostřednictvím finanční podpory. Psychologický aspekt je spojený s věkem jedince, jeho potřebami a možnostmi v trávení volného času.

V souvislosti s volným časem bychom mohli zmínit typologii lidí podle trávení volného času. Jedná se o typ teoretický, který se zajímá především o poznání, typ konzumní, typ estetický, který se orientuje na „krásu“, typ sociální, který vyhledává společnost druhých lidí. Dalšími typy jsou typ sportovně orientovaný, zájmově orientovaný a jedinec bez zájmu.

2. Pohledy na pedagogiku volného času

Druhá kapitola přináší pohled na pedagogiku volného času v systému věd, vymezení základních pojmů spojených s pedagogikou volného času. Další podkapitola se věnuje výchově ve volném času jejímu vymezení, cílům a specifikům.

2.1. Pedagogika volného času v systému věd

Pokud mluvíme o pedagogice volného času jako o vědním oboru, míníme tím výchovu ve volném čase a s tím spojenou teorii a praxi. Tak, jak se rozvíjí pedagogika, dochází postupně k vyčleňování jednotlivých disciplín. Vědní obor zabývající se pedagogikou volného času je poměrně mladý. Období vzniku se datuje do druhé poloviny 19. století a začátku 20. století. Odlišnost přístupu jednotlivých zemí k pedagogice volného času je zřejmá. Příkladem je samotná Evropa, kdy země západní Evropy pokládaly za důležitou rozmanitost a pestrost z hlediska institucí, organizací, ale rovněž po stránce obsahu a náplně činnosti. Proti tomu státy východní Evropy se snažily o jednotný přístup, jasnou strukturu. Rozdílly byly rovněž v pozici zřizovatele, kdy západní země umožnily, aby se zřizovatelem mohl stát stát, soukromé osoby, spolky, instituce. Ve východních zemích by zřizovatelem byl pouze stát. Mezi významné představitele věnující se pedagogice volného času jako samostatné disciplíně patří německý pedagog a sociolog Opaschowski, francouzský sociolog Dumazedier, polský pedagog Wroczynski, slovenští pedagogové Kratochvílová, Kominarec. Z českých pedagogů bychom mohli jmenovat Bláhu, Bakaláře, Bednářovou, Hájka, Hofbauera, Kaplánka, Krause, Němce, Pávkovou, Přadku, Važanského.

Kaplánek (2017) vnímá pedagogiku volného času ze dvou hledisek. První hledisko vztahuje k osobnostnímu rozvoji jedince, kdy se zaměřuje na volný čas jako „fenomén“ v životě člověka. Z tohoto pohledu vychází stanovení etických, politických a pedagogických principů pro utváření volného času. Druhým pohledem je pedagogika volného času jako speciální obor pedagogiky. Tento přístup se zaměřuje na vliv volnočasových aktivit na děti a mládež, na metody a formy práce ve volném čase.

Pedagogika volného času je samostatná aplikovaná pedagogická disciplína, která má své pojmosloví a zaměření empirického šetření. Je zároveň vědou interdisciplinární a vědou integrální, neboť má blízký vztah např. k sociologii, ekonomice, sociologii.

2.2. **Základní pojmy spojené s pedagogikou volného času**

Mezi základní pojmy, se kterými pracuje pedagogika volného času, patří: volný čas, výchova, výchova ve volném čase, výchova mimo vyučování, pedagog volného času, výchova formální, neformální a informální, vychovatel. Volný čas byl představen v první kapitole. K dalším pojmům se dostaneme na následujících stranách.

- **Výchova** – záměrné cílevědomé působení vychovatele na vychovávaného.
- **Výchova ve volném čase** – výchovný proces s důrazem na osobnost jedince. Důraz je kladen na motivaci, dobrovolnost, ... Není omezena věkem.

- **Výchova mimo vyučování** – týká se výchovného působení na žáky základních a středních škol, např. ve školních družinách, v domovech mládeže, v dětských domovech.
- **Pedagog volného času** – pracovník převážně v domech dětí a mládeže, střediscích volného času. Jejich hlavním zaměřením je organizace volnočasových aktivit.
- **Vychovatel** – pedagogický pracovník pracující ve školních družinách, školních klubech, v domovech mládeže a internátech, v zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu. Mimo organizování volnočasových aktivit se věnuje systematické výchovné práci s jedinci v daném zařízení.
- **Výchova formální** – výchovné působení školy, které se řídí určitým plánem (Školní vzdělávací program), který je nutno dodržovat a plnit.
- **Výchova neformální** – výchova ve volném čase, kde se klade důraz na respektování požadavků dobrovolnosti, participace,...
- **Informální výchova** – formování osobnosti v běžných životních situacích.

2.3. Výchova ve volném čase

Hofbauer, Hájek a Pávková (2008) vymezují vztah mezi výchovou a volným časem pomocí tří dimenzí.

1. Výchova ve volném čase

Volný čas je zde chápán jako prostor, ve kterém probíhá výchovné působení, které se podílí na formování a rozvoji osobnosti. Zároveň výchova ve volném čase může vnímat jako nespécifickou prevenci rizikového chování.

2. Výchova volným časem

V tomto pojetí je volný čas spatřován jako nástroj výchovného působení. Volný čas spojujeme s volností, dobrovolností, zábavou, kreativitou, otevřeností.

3. Výchova k volnému času

Trávení volného času se spojuje s klíčovou kompetencí k trávení volného času. Jedinec je schopný správně volit možnosti trávení volného času.

Funkce výchovy ve volném čase

Pávková (2011) vymezuje čtyři funkce výchovy ve volném čase.

- Výchovně-vzdělávací funkce – jedná se o cílevědomé, záměrné působení vychovávaného jedince za použití vhodných forem, metod a prostředků. Oblasti zaměření bychom mohli rozdělit na možnost uspokojování potřeb např. formou seberealizace, na možnost v práci se zájmem jedince a rovněž na možnost objevování nových specifických schopností.
- Zdravotní funkce – se zaměřuje na podporu zdravého fyzického, psychického i sociálního vývoje jedince. V této oblasti se jedná např. o nastavení režimu dne, vhodného střídání druhů činností, vedení ke zdravému stravování, zařazení pohybových aktivit, zásady psychohygieny, pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví, práce se vztahy ve skupině.
- Sociální funkce – nejčastěji je vysvětlena jako zabezpečení dohled nad dětmi. Může se, ale rovněž jednat o možnost setkávání se s jinými lidmi, navazování nových přátelství, zaujímání rolí v různých skupinách. Dochází u jedince k rozvoji sociálních dovedností, učí se komunikovat.

- Preventivní funkce – vhodné naplnění volného času směrem k předcházení rizikového chování. V této souvislosti mluvíme o nespécifické primární prevenci.

Výchovné prostředky a požadavky na výchovu ve volném čase

Výchovné prostředky můžeme chápat jako prostředky k dosažení cíle a mohli bychom mezi ně zahrnout prostředky, obsah výchovy, metody a formy, materiální prostředky, subjekt výchovy. Některým z výše uvedených se budeme v následujícím textu věnovat podrobněji.

Pávková (2011) uvádí následující požadavky:

- Pedagogické ovlivňování volného času – empatické vedení k vhodnému využívání volného času
- Dobrovolnost – respektování svobodné volby
- Jednota a specifičnost - individuální přístup k jedinci
- Aktivita – zapojení jedince do činnosti, podpora pedagoga volného času, vychovatele, participace jedince a činnosti
- Seberealizace – možnost zažít úspěch, rozvíjení svého zájmu
- Pestrost a přitažlivost – nápaditost při využívání metod a forem
- Zajímavost a zájmové zaměření
- Odpočinkové a rekreační zaměření – regenerace, kompenzace
- Citlivost a citovost – empatický přístup, možnosti pro kladné emocionální zážitky

- Sociální kontakt – setkávání se s lidmi s podobným zájmem, učení se sociálním dovednostem

2.4. Cíle a specifika výchovy ve volném čase

Špičák (1990) uvádí následující cíle výchovného působení ve volném čase:

- Kompenzace jednostranné a psychické zátěže spojené se školou, která pomáhá při obnově sil.
- Rozvíjení zájmů a schopností.
- Umožnění získávání praktických zkušeností a následné propojení teorie s praxí.
- Upokojit potřebu seberealizace
- vést jedince k participaci.
- Učit sociálním dovednostem – žít ve skupině, komunikovat ve skupině, navazovat přátelství a mezilidské vztahy.
- Formovat mravní vlastnosti a postoje.

Podle Špičáka (1990) a Kratochvílové (2004) patří mezi specifické znaky výchovy ve volném čase:

- Dobrovolnost
- Participace
- Motivace
- Hra
- Zkušenostní učení
- Pestrost a různorodost (prostředí, metody a formy)
- Spontánnost
- Méně formální vztah

3. Dimenze výchovy ve volném čase

Pávková (2008) uvádí tři základní dimenze pro výchovu ve volném čase (výchovu mimo vyučování). Jsou jimi obsah, vztah a prostředí.

Můžeme si tyto dimenze spojit s otázkami:

- Co děláme? Čemu se věnujeme?
- S kým danou činnost provádíme?
- Kde danou činnost konáme?

3.1. Obsah, program

Výchova ve volném čase je činnostního charakteru, do které patří výchovně-vzdělávací činnosti, mezi něž řadíme zájmové, odpočinkové, rekreační, společensky prospěšné, sebeobslužné činnosti a činnosti spojené s přípravou na vyučování.

- Zájmové činnosti slouží k rozvoji a kultivaci zájmů jedince.
- Odpočinkové činnosti se zařazují ke kompenzaci činnosti, k odstranění únavy a načerpání nových psychických i fyzických sil. Příkladem jsou procházky, aktivní odpočinek při četbě, apod.
- Rekreační činnosti směřují rovněž k odreagování, avšak aktivním způsobem. Volí se pohybové aktivity, náročnější výtvarné a rukodělné činnosti.
- Společensky prospěšné činnosti se zaměřují na pomáhání druhým, pomáhání přírodě.
- Sebeobslužné činnosti se vyznačují menší mírou dobrovolnosti, než výše uvedené. Vyžadují od jedince pravidelnost např. v udržování pořádku.
- Činnosti spojené s přípravou na vyučování, např. doučování (Pávková, 2008).

3.2. Vztahy

Vztahy jsou spojeny s předáváním postojů a hodnot. V rámci výchovy ve volném čase mluvíme o vztazích mezi pedagogem (vychovatelem nebo pedagogem volného času) a dítětem, mezi pedagogem a skupinou, mezi dětmi navzájem, mezi pedagogy, pedagogem a vedením daného zařízení, organizace, mezi pedagogem a zákonnými zástupci a rovněž mezi dětmi a jejich zákonnými zástupci. Ve vztazích se dále zaměříme na práci se skupinou.

S prací se skupinou jsou spojeny pojmy sociální klima, sociální atmosféra, které je možno spojit i s celým zařízením institucí. Sociální klima je vymezeno jako souhrnné označení trvalejších vztahů a postojů ve skupině. Sociální atmosférou rozumíme momentální naladění vztahů ve skupině. Zjišťování vztahů ve skupině se provádí pomocí sociometrických metod. Při vytváření příznivého sociálního klimatu je důležitá důvěra, komunikace a participace. Práce se vztahy se odráží rovněž v kurikulu daného zařízení jako klíčové kompetence sociální, komunikativní a kompetence k řešení problémů.

Každá skupina prochází fázemi vývoje. Tuckman uvedl čtyři fáze, které následně doplnil o pátou (ukončení činnosti). V tomto přehledu vývoje skupiny uvedeme 6 stádií, kdy navíc je přidáno šesté stádium - vznik skupiny.

- Vznik skupiny (starting) – formální vytvoření skupiny
- Formování skupiny (forming) – hledání a poznávání jednotlivých členů, vytváření prvotních pravidel, rolí
- Bouření (storming) – sžívání se s pravidly, s postavením ve skupině, řešení konfliktů, vyjasňování

- Normování skupiny (norming) – jedná se o stabilizaci skupiny, vyjasnění si pravidel, vzniká koheze skupiny, stanovují se pravidla a normy
- Optimální nastavení skupiny (performing) – dosahování nejlepších výkonů, každý ví, co má dělat
- Ukončení skupiny (adjourning) – pomalý rozklad skupiny, únava, vyčerpání, nenaplnění potřeb (Pávková,2008).

3.3. Prostředí

Wroczynski (in Pávková, 2008) vymezuje prostředí jako souhrn činitelů, které vyvolávají u jedince psychické reakce. Kraus (2001) uvádí, že prostředí přináší významné, nezastupitelné podněty, které hrají důležitou roli při rozvoji jedince. V každém prostředí, pak nalezneme dvě oblasti. První oblast je zaměřena na materiální oblast, kam patří charakteristika prostředí, materiální vybavení. Druhá oblast se zaměřuje na stránku osobnostně vztahovou, která byla výše definovaná jako vztahy.

4. Přístupy k volnému času a pedagogice volného času v historii

Kapitola se zaměřuje na výchovu ve volném času z historického pohledu. Zmíněný je vliv církví, utopický přístup k volnému času, následně změny k chápání volného času v 18. a 19. století. Studující nalezne kapitoly zaměřené na organizace YMCA a Skauting. V poslední kapitole je vývoj do roku 1989.

4.1. Činnost církví

Evropské dějiny pedagogiky volného času a výchovy ve volném času nelze začít jinak, než vymezením činností církve. Církev naplňovala celý kalendářní rok událostmi a činnostmi, které vedly k pocitům bezpečného a zákonitého dělení času a jeho náplně, pro dospělé i pro děti. Církev se starala také o školství, pečovala o chudé a sirotky, pěstovala dětský sborový zpěv. Základním výchovným činitelem je kněz (páter-otec), ve školských výchovných a pečovatelských zařízeních mu pomáhají řádoví bratři nebo sestry i spolupracovníci civilní. Východiskem péče tehdejší společnosti (až do poloviny 19. století) byla charitativnost. S vývojem ekonomické síly měst souvisí např. zřizování městských sirotčinců, chudobinců, starobinců, avšak výchovná péče zůstává i nadále v rukou církve. Města i šlechta na činnosti církve přispívaly. Velmi zajímavou kapitolou v dějinách je trávení volného času vysokoškolských studentů.

Docházelo k soutěžení dvou pedagogických systémů a v nich má své místo i výchova ve volném čase:

a) pedagogická činnost jezuitského řádu

- v 17. stol. přitahoval pozornost obyvatelstva přísným vnitřním řádem a kvalitní výukou

- později využívá mnoho metod a forem moderních a podobným prvkům J.A.K, včetně výchovy mimo vyučování
- b) pedagogická činnost Jednoty bratrské
- v našich poměrech reprezentovaná nejznámějším knězem a biskupem J. A. Komenským
 - v oblasti výchovy mimo vyučování zanechal Komenský své názory v pracích z Blatného Potoka (Zákony školy dobře spořádané) - nacházíme zde doklady o práci s knihou, o životě v tehdejších školních domovech, o spolupráci s rodiči, o žákovském divadle, o hrách (Přádka, 1999)

4.2. Utopisté a utopičtí socialisté

Thomas More byl anglickým filosofem, politikem, renesančním humanistou. Je považován za zakladatele utopického socialismu (kritizuje soukromé vlastnictví). Ve svém díle UTOPIE kritizuje současné poměry formou fiktivního cestopisu. Líčí vizi státu existujícího na ostrově Utopie, v němž by práce byla rozdělena na všechny občany a platila by pouze 6 hodinová pracovní doba (což bylo na tehdejší dobu - vesnické poddané a městskou chudinu zcela neslýchané). Nalezneme zde i úvahu o využití volného času.

Morova „Utopie“ znamená v dějinách sociálních koncepcí práce a volného času významný obrat. Je prvním projektem takového uspořádání sociálních poměrů, v němž se realizuje skutečná rovnost lidí-na rozdíl od křesťanské vize je to rovnost pozemská.

V Utopii nastoluje More problémy pozdějšího spol. vývoje:

- rodiny jako základu společnosti

- rovnosti v práci a ve spotřebě (duševní a fyzická práce mají stejnou hodnotu)
- právo na vzdělání
- vyrovnávání rozdílů mezi městem a venkovem

Jeho koncepce je natolik nebývalá, že název ostrova „Utopie“ se v budoucnu stává synonymem jakýchkoli prakticky neuskutečnitelných sociálních představ. Naopak Utopie inspirovala v pozdější době k podobnému postupu i některé další myslitele, které dnes souhrnně nazýváme utopisty.

Thomas Campanella představil svůj ideální stát pod názvem Sluneční stát. v díle se zaměřuje na názorné vyučování, které má prvky her. Zmiňuje se též o výchovných zřízeních pro děti od dvou let, kde se děti nejen názorně učí, ale také si hrají pod odborným dohledem (Němec, 2002).

4.3. **18. století**

18. století je stoletím racionalismu, hledáním prosperity, stoletím měšťanstva.

Nejznámějším pedagogickým mluvčím se stává ve Francii Jean Jaques ROUSSEAU, který ovlivnil:

- literárně vznik romantismu a sentimentalismu
- v pedagogice nové pojetí přirozené a svobodné výchovy
- ve Švýcarsku ovlivnil Jana Jindřicha PESTALOZZIHO, který hovoří o sebeobětavé lásce ke „svým“ opuštěným dětem, s nimiž sdílí hlad, když nemají ve svém zařízení co jíst, i zimu a nemoci, když nemají čím topit. Pestalozzi byl prvním evropským učitelem a vychovatelem, který byl se svými dětmi stále, celý den a celou noc. Všichni dohromady se starali o všechno (dohromady se učili,

pracovali, odpočívali, chodili do hor). V pojetí Pestalozziho vyučování a výchova mimo vyučování splývají v jedno (to je něco, co se objevuje v Německu až na počátku 20. stol. v hnutí LANDERZIEHUNGS-HEIME, zde již ovšem v exkluzivní formě a podložené teoriemi reformní pedagogiky). Pestalozzi znal jediný model výchovy-rodinu = přirozené prostředí výchovy. Překročil Rousseaua v přirozenosti vztahů mezi lidmi, citovosti v elementárním vzdělávání (více v díle „Poustevníkova večerní hodinka“ a v jeho sociálně pedagogickém románě „Linhart a Gertruda“)

V roce 1770 vzniká v Německu hnutí Sturm und Drang (Bouře a vzdor). Nemá pouze literární význam, ale jeho členem je J. W. Gothe, s nímž do volného času dospělých vstupuje divadlo, které se rozšířilo po celé Evropě. Pro naše vlastence se divadlo stává velkým vzorem. Divadlo v té době vychovává, zušlechťuje, podněcuje k velkým činům (Přádka, 1999).

4.4. 19. století

V 19. století se začíná měnit životný styl, vstupuje do něj příroda a vztah k ní. Ve výchově to vede k ojedinělým pokusům o ochranu přírody, přírodních útvarů, stromům a stromořadí, pěstování lásky k domovu a jeho krajině. Pestalozzimu v mnohém podobný, ale v jiném prostředí a s jinými východiskem působí italský prostý kněz Giovanni BOSCO (1815-1888). Je obdivuhodný ve výkonech organizačních a pedagogických. Ujímá se jako mladý kněz chudých a opuštěných chlapců, kteří přicházejí na počátku 40. let do Turína, a s pomocí dobrodinců a mecenášů buduje pro ně ubytování. Vytváří jakýsi pedagogický okrsek

(tzv. ORA TOR), stává se otcem chlapců, zastupuje je před mistry v učebním poměru a pak pro ně buduje dílny, v nichž se mohou vyučit. V době svého největšího růstu má na starosti až 800 chlapců (v r. 1848 a pak po r. 1860). Jeho „pedagogika citu a praxe“ bývá charakterizována analogií role otce v rodině, preventivností před represivností, velkou citovostí vzájemných vztahů mezi chovanci a vychovateli, principem radostnosti ve výchově i v životě, principem vzájemné pomoci a také zbožností. Založil řád Salesiánů, který k nám přišel až v roce 1927 (Přádka, 1999).

4.5. YMCA

Přibližně ve stejné době, v roce 1844, je v Londýně založena organizace pro péči o ušlechtilé trávení volného času mládeže známá ve světě dodnes. Zkratka YMCA = Young Mens Christian Association (Křesťanské sdružení mladých mužů). V roce 1894 je založena obdobná organizace mladých žen YWCA. K nám se dostává zásluhou prezidenta T. G. Masaryka po roce 1919 a intenzívně se začala rozvíjet. Za 2. světové války byla YMCA zakázána. Obnovení činnosti nastalo po r. 1945 a znovu po r. 1989. Došlo k posunu od charitativnosti spíš k vlastní náplni volného času. Smyslem organizace je vychovávat tolerantního nesobeckého člověka, občana s vyvinutým sociálním cítěním a co nejširším rozhledem = rozvoj duchovní a mravní. Pěstuje sporty a život v přírodě, podporuje cestování mladých a mezinárodní setkání a také pomáhá sociálně potřebným nejrůznějším způsobem. Původně YMCA budovala síť zařízení pro volný čas (kluby, domy, v nich studovny, levné jídelny, ubytovny pro cestování).

4.6. Sokolské hnutí

Počátky tovární práce a intenzifikace ostatních činností vede k prvním pokusům o kompenzaci pomocí tělesných cvičení. Svou roli zde hraje boj proti tzv. sociálním chorobám (TBC, infekční choroby,..), proti nimž nebylo tehdy možno postavit účinné látky. V roce 1862 vzniká česká tělocvičná jednota Sokol pražský. Iniciátory a zakladateli byli Jindřich FÜGNER a Miroslav TYRŠ. Češi vložili do této, na první pohled tělocvičné činnosti, mnoho ideálů obecně výchovných a národně uvědomovacích. Žáci a žačky začali samostatně cvičit až v roce 1907. Celé tělocvičné hnutí sledovalo souběžně řadu cílů, svědčí o tom známé heslo: „V zdravém těle, zdravý duch!“ (M. Tyrš se tímto heslem vrací k antickým ideálům-jeho pedagogicky cenná představa všestranného rozvoje).

Ze Sokola se odštěpují a přebírají řadu prvků další organizace, které se věnují volnočasovým aktivitám až do současnosti:

- katolický OREL-hlavně se šíří na venkově
- Dělnické tělocvičné jednoty (DTJ) - orientované sociálně demokraticky

4.7. Skauting

V roce 1882 vydává Daniel Carter BEARD (1850-1915) knížku pro chlapce „Co dělat a jak to dělat“, která se drží koncepce aktivity, samostatné pracovní činnosti ve volném čase. V roce 1905 zakládá D. C. BEARD organizaci „Boy Pioneers of Daniel Boone“. Vzorem chlapců při jejich putování a v životě mimo město je Daniel Boone, americký objevitel nových cest za Apalačskými

horami, pionýr, jehož zásluhou byl v oné době osídlován americký středozápad.

Ernst Thompson SETON (1860-1946), spisovatel a malíř zvířat, který od roku 1902 zakládá oddíly podle indiánského vzoru (tzv. kmeny). Koncipuje systém výchovy v přírodě, „rekreace, která nic nestojí“. Sestavuje celý výchovný systém, soubor her.

Oba autoři vstupují pak do řad amerického skautingu, ale Seton po čase opět osamostatňuje svou Woodcrafterskou Ligu, která našla své příznivce i u nás.

Nezávisle na nich vytvářel svůj systém výchovy anglické mládeže generál sir Robert BADEN-POWEL (1857-1941). V roce 1907 založil své první „The Boys Scouts“. V roce 1910 byl založen skauting v USA pod názvem Boys Scouts of America. Kolem roku 1911 se objevují první zprávy o skautování u nás, zásluhu na tom měl profesor tělocviku A. B. SVOJSÍK, který v roce 1912 vydal spis „Základy junáctví“ a zorganizoval první pokusný tábor. V květnu 1912 založil spolek Junák-český skaut. V roce 1919 u nás byly vytvořeny dvě hlavní skautské organizace:

- Svaz junáků-skautů a skautek RČS-byl členem Baden-Powelovy organizace
- Federace československých skautů-některé její části se hlásily k organizaci Setonově

4.8. 1938-1989

V říjnu 1938 byly policejně zakázány komunistické dětské a mládežnické organizace. 4. 11. 1940 Němci rozpustili Junáka. V říjnu 1941 byl rozpuštěn Sokol. Převýchova je svěřena Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

Po skončení druhé světové války byl obnoven Junák a další organizace a nově byl založen Svaz české mládeže a Svaz

slovenské mládeže. Po únoru 1948 byl Svaz mládeže uznán za jedinou organizaci mládeže. Junák, který byl do té doby jejím kolektivním členem, byl do ní začleněn přímo, a to vedlo k jeho postupné likvidaci. Stát zřizoval domovy mládeže a družiny, jako výchovná a sociální zařízení, postupně vzrůstal počet škol v přírodě, výchovně výchovných lyžařských zájezdů pro žáky i celostátně vyhlašovaných kulturních a politických akcí. Od roku 1952 byly v největších městech republiky zřizovány pionýrské domy a pionýrské stanice. V roce 1968 bylo ustaveno Sdružení organizací dětí a mládeže České socialistické republiky (zakládajícími členy byly: Česká tábornická unie, Český junák, Juvena, Pionýr, Svaz klubů mládeže, Svaz pracující mládeže, Unie středoškoláků a učňů). V březnu 1969 vzniká Sdružení organizací dětí a mládeže ČSSR, které mělo převzít do konce června 1969 majetek a závazky bývalého ČSM. V listopadu 1970 byl ustaven SSM a v jeho rámci obnovena relativně samostatná PO SSM.

5. Zařízení, instituce a organizace ve volném čase

Kapitola se zaměří na vybraná zařízení, instituce a organizace, které se věnují výchově ve volném čase.

Zařízení a instituce, které se věnují pedagogizaci volného času, bychom mohli rozdělit na následující skupiny:

- Školská zařízení pro zájmové zařízení (školní družina, školní klub, středisko volného času, dům dětí a mládeže).
- Školská výchovná a ubytovací zařízení (domov mládeže, internát).
- Výchovná zařízení pro ústavní výchovu (dětský domov, dětský diagnostický ústav, výchovný ústav, dětský domov se školou).
- Nestátní neziskové organizace (občanská sdružení).
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.
- Komerční volnočasová zařízení.
- Zařízení sociálních služeb, zdravotní, mimo resort školství.

5.1. Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

Mezi tato zařízení patří školní družiny, školní kluby a střediska volného času. Řídí se Vyhláškou č.74/2005Sb. o zájmovém vzdělávání a jejich činnost je zakotvena v § 111 školského zákona.

Školní družiny (ŠD)

Malach (2007) uvádí, že školní družiny se mají zaměřit na zabezpečení volnočasových aktivit, odpočinku a rekreace. Jako další funkci přidává funkci sociální, kterou vnímají hlavně zákonní zástupci jako dohled nad dítětem. Školní družiny jsou zřizovány

převážně při školách a prioritně pro žáky prvního stupně. Ve školních družinách probíhá pravidelné zájmové vzdělávání v zájmových kroužcích, příležitostné zájmové činnosti a rovněž spontánní činnosti. Mezi nejdůležitější aktivity ve školní družině patří střídání pohybových a odpočinkových aktivit, střídání skupinových a individuálních činnosti a rovněž také podpora a upevňování základních hygienických návyků. Činnost ve školních družinách je plánovaná. V řadě školních družin probíhají celoroční projekty, aktivity k významným dnům a svátkům v roce a také spolupráce s rodiči např. v rámci vánočních aktivit.

Školní kluby (ŠK)

Školní kluby jsou zřizovány převážně při školách a jsou přednostně určeny pro žáky druhého stupně. Činnost vychází z možností školy, z přání a ze zájmů žáků. Má volnější charakter než školní družina.

Středisko volného času (SVČ)

Střediska volného času jsou zařízení, která se zaměřují na širokou nabídku zájmových a volnočasových aktivit. Při své činnosti nabízejí všechny možné formy zájmového vzdělávání. V SVČ probíhají pravidelné zájmové aktivity v zájmových kroužcích, v souborech. Příležitostná zájmová činnost může probíhat např. v klubech formou kurzů. Neméně důležitá je nabídka táborové činnosti, která je ve dvou formách. Jedná se o pobytové tábory a tábory příměstské. Mimo uvedené se SVČ starají o práci s talentovanými v rámci olympiád, přehlídek

a soutěží. Mohou nabízet herny pro malé děti, akce pro širokou veřejnost převážně při příležitosti významných dnů a svátků v roce. Rozlišujeme střediska volného času na domy dětí a mládeže, které se zaměřují na mnoho zájmových oblastí a stanice zájmových činností, které se zaměřují třeba jen na přírodovědu.

Základní umělecké školy a jazykové školy

Základní umělecké školy a jazykové školy jsou zařízení, která působí ve volném čase, mimo vyučování. Jsou určeny především talentovaným osobám. Patří do sítě škol.

5.2. Školská výchovná a ubytovací zařízení

Mezi školská výchovná a ubytovací zařízení patří domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Dále se zaměříme pouze na první dvě zařízení.

Domov mládeže vymezuje Hájek (2011) jako školské zařízení, které mimo ubytování pro žáky středních škol a studenty vyšších odborných škol, se věnuje rovněž výchovně vzdělávacím činnostem s důrazem na využívání volného času a jako nespécifické primární prevence. Žáci se v domovech mládeže věnují přípravě na vyučování a volnočasovým aktivitám. Zároveň zde vychovatelé pracují s celou výchovnou skupinou, ale i individuálně s každým jedincem. Poskytují pomoc při přípravě na vyučování, organizují pravidelné i příležitostné aktivity, věnují

se dohledu nad žáky a dodržování stanovených pravidel a nabízejí možnosti poradenství.

Internát je zařízení obdobné domovům mládeže jen pro žáky speciálních a praktických škol. Vychovatelé musí mít vzdělání v oblasti speciální pedagogiky. Počet žáků ve skupinách je rovněž nižší a zároveň jsou zde jasně vymezeny pravidelné činnosti.

5.3. **Výchovná zařízení pro ústavní výchovu**

Dětský domov je internátním výchovným zařízením pro výkon ústavní výchovy. Je zaměřeno na zajištění výchovné, sociální a hmotné péče pro děti a mládež s normálním duševním vývojem, které nemohou být vychovávány ve vlastní rodině a zároveň nemohou být osvojeny nebo umístěny v náhradní rodinné péči. Jedním z hlavních úkolů je vhodné naplnění volného času, rozvíjení a kultivace zájmů dětí a mládeže.

Dětský domov se školou obdobné zařízení jako dětský domov jen pro děti a mládeže převážně s poruchou chování. Rozdíl mezi těmito zařízeními jsou v pravidle (vnitřním řádu), v možnostech trávení volného času.

Dětský diagnostický ústav je internátní výchovné zařízení, které se zaměřuje na děti s problémovým chováním. Prioritou tohoto zařízení je diagnostika dítěte v různých oblastech. Jedním z úkolů zařízení je opět vhodná náplň volnočasových aktivit. Probíhají zde pravidelné i příležitostné zájmové činnosti.

Výchovný ústav je internátní zařízení pro mládež s problémovým chováním. Jedním posláním výchovných ústavů je zabezpečení vhodné volnočasové nabídky.

5.4. Nestátní neziskové organizace, občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže

Můžeme hovořit **specializovaná sdružení**-Brontosaurus, UNIZEM (Unie zemědělské mládeže), AMAVET (Asociace pro mládež, vědu a techniku), Sdružení hasičů ČR, ČČK (Český červený kříž), **zájmové svazy** – Český svaz chovatelů, Český myslivecký svaz, Český včelařský svaz, **kulturní instituce** – kulturní domy, divadla, kina, muzea, galerie, hvězdárny, knihovny, **tělovýchovné a sportovní organizace** – Český svaz tělesné výchovy, Česká obec sokolská, Dělnická tělovýchovná jednota.

Mezi nejvýznamnější sdružení dětí a mládeže, o kterých mluvíme po roce 1989, patří Junák – český skaut, Pionýr, Česká tábornická unie, Asociace turistických oddílů, YMCA, Salesiánské středisko mládeže.

5.5. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM)

Jedná se o sociální službu, která je ukotvena zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Posláním těchto zařízení je sociálně preventivní služba. Klienty těchto zařízení bývají neorganizované děti a mládež. Klienti se zpravidla nacházejí v obtížné životní situaci spojené např. s narušenými vztahy v rodině, s vrstevníky, s problémy ve škole, nebo jsou ohroženi sociálně patologickými jevy (zneužívání návykových látek, záškoláctví, kriminalita, agrese). NZDM se zaměřují na klienty, jenž nemají kde a jak trávit volný čas, případně jej tráví rizikovým způsobem. Nabízejí alternativní

možnost trávení volného času v bezpečném prostředí a užitečným způsobem. Klienti si mohou volit činnosti a aktivity dle svých potřeb a přání. Služby, potažmo volnočasové činnosti jim jsou nabízeny zdarma.

6. Zájmová činnosti jako důležitá součást pedagogiky volného času

Kapitola se zaměřuje na oblast a vymezení pojmu zájem a zájmové činnosti.

Zájem je jedna z významných psychických vlastností osobnosti. Hájek (2011) uvádí, že se projevuje jako trvalejší snaha člověka zabývat se předměty nebo jevy, k nimž má citový vztah a které chce blíže poznat. Jedná se o aktivačně-motivační vlastnosti. Zájmy můžeme formovat, rozvíjet, kultivovat. Kratochvílová (2004) uvádí, že zájem je to, kvůli čemu jedinec vyvine plné úsilí, překonává překážky.

Zájmová činnost, která je dobře vedena, prohlubuje zájem jedince o určitou oblast činnosti, rozvíjí jeho poznání, může pomoci i v přípravě k práci a může přecházet v práci. Naopak práce může být podnětem pro zájmovou činnost. Hájek (2011) mluví o dvou funkcích, které plní zájmová činnost, a to o funkci výchovné a vzdělávací. Zájmy a zájmovou činnost lze dělit z několika pohledů. Podle zapojení jedince do činnosti můžeme zájmovou činnost rozdělit na aktivní (produktivní) při nichž se jedince aktivně zapojuje. Druhým typem jsou zájmové činnosti receptivní, kde je zapojení jedince do aktivity velmi nízké až žádné. Jedná se o účast na přednášce, sledování divadelního představení. Zájmovou činnost můžeme rovněž dělit podle intenzity zájmu, kdy zájmy rozdělujeme na zájmy hluboké a povrchní. Jiné dělení se zaměřuje na dělení podle společenských norem. Mluvíme tak o zájmech hodnotných-žádoucích a zájmech nežádoucích, které se neshodují s obecně platnými normami.

Kaplánek (2017) uvádí souvislosti mezi zájmem a potřebami a zájmem a schopnostmi. Zájmové činnosti směřem k potřebám

mohou kompenzovat to, co jedinci chybí, nebo, co není plně syceno. V zájmové činnosti si jedinec volí hlavně takové činnosti, které odpovídají jeho schopnostem a na druhou stranu zájmová činnost rozvíjí nové schopnosti jedince.

Kratochvílová (2004) popisuje zájmovou činnost jako pojem s pojením s aktivitou, která směřuje k uspokojení individuálních zájmů. Umožňuje získávání specifických schopností, dovedností a znalostí a vede k rozvíjení a podpoře talentu a nadání.

6.1. Základní oblasti zájmové činnosti

Hájek (2011) rozděluje zájmovou činnost na následující skupiny.

- rukodělné činnosti zaměřené na rozvoj jemné motoriky, manuální činnosti, práce s postupem, konstrukční postupy (šití, vaření)
- technické činnosti se zaměřují na přesnost, detail, rozvoj jemné motoriky (modelářství)
- přírodovědná zájmová činnost vede jedince ke vztahu s přírodou, k získávání znalosti a dovednosti (chovatelé, rybáři)
- tělovýchovné a sportovní činnosti vedou jedince k rozvoji fyzické zdatnosti, obratnosti, rychlosti. Zvláštním typem jsou turistické, které jsou na pomezí sportovních a společenskovědních zájmových činností (vodní sporty, míčové sporty)
- společenskovědní činnosti se zaměřují na poznatky z historie, společnosti, místopisu a jazykové vzdělání, dodržování tradic, vydávání časopisu (mladí historici)

- esteticko-výchovné zájmové činnosti cílí na rozvoj kreativity, fantazie (malování, keramika, divadlo, hudební nástroje)
- zájmové činnosti zaměřené na práci s PC, programováním, které jsou nejmladšími činnostmi směřují k prohloubení dovedností v práci s počítačem (robotika, programování)

6.2. Formy zájmové činnosti

Zájmové vzdělávání je definováno ve školském zákoně z roku 2004. Vymezení forem zájmové činnosti nalezneme v §2, jedná se o následující formy:

- **Příležitostná zájmová činnost** – besedy, exkurze, sportovní turnaje, organizované výlety.
- **Pravidelná zájmová činnost** – činnost zájmových kroužků, souborů, oddílů.
- **Táborová činnost** – pobytové, příměstské tábory, soustředění.
- **Osvětová činnost** – přednášky, prevence.
- **Individuální práce**-například s nadanými dětmi v rámci soutěží a olympiád, výuka na hudební nástroje, edukace jedinců se specifickými vzdělávacími potřebami.
- **Otevřená nabídka spontánních činnosti**- např. k různým svátkům – vánoční tvoření, Den dětí, „Pálení čarodějnic.“

Kaplánek (2017) zmiňuje tyto aspekty zájmové činnosti.

- Prvek dobrovolnosti – důraz na soulad mezi cíli pedagoga a jedince.

- Věková různorodost – možnost využití např. při učení se sociálním dovednostem.
- Počet účastníků – menší počet účastníků zájmového vzdělávání než při výuce.
- Cíle zájmového vzdělávání – důraz na cíle výchovné, oblasti zájmu jedince.
- Místo a čas konání zájmové činnosti – možnost změny prostředí, času konání zájmové činnosti, víkendové akce.

7. Osobnost pedagoga volného času a vychovatele

V oblasti výchovy mimo vyučování nebo také výchovy ve volném čase se podle Pávkové (2011) nejčastěji setkáme s vychovateli a pedagogy volného času. Kapitola se zaměřuje na vybrané typologie a také na uplatnění profesí pedagoga volného času a vychovatele.

7.1. Vychovatel, pedagog volného času

Požadované osobnostní předpoklady bychom mohli rozdělit na tři skupiny:

1. **pozitivní obecně lidské vlastnosti**, mezi které řadíme např. emocionální vyrovnanost, spravedlivost, empatii, umění sebeovládání, altruismus, smysl pro humor
2. **vlastnosti a schopnosti důležité pro pedagogy a vychovatele** jsou např. komunikativní dovednosti, dobré zvládání náročných životních situací, nekonfliktnost, pozitivní ladění, odolnost, optimismus, pozitivní vztah k lidem, opravdový zájem o druhé, kreativita
3. **specifické požadavky na pedagoga volného času a vychovatele** je možné spatřit v schopnost flexibility, adaptability, kreativitě, iniciativě, hravosti, v organizačních schopnostech, v příjemném vystupování, v pochopení pro druhé

Pedagog volného času a vychovatel zastává mnoho rolí a funkcí. Výčet několik nejdůležitějších:

- Diagnostik a poradce (konzultant)

- Stimulátor, animátor a dramaturg
- Koordinátor a integrátor
- Organizátor a administrátor
- Reeducátor

Vzdělání pro výkon profese je dáno zákonem. Toto vzdělání přináší základní poznatky z pedagogiky, psychologie, metodiky her a metodiky zájmových činností. Mimo to jsou očekávány všeobecné znalosti, společenský a kulturní rozhled. Vhodné je, pokud vychovatel nebo pedagog volného času je odborníkem nejméně v jedné zájmové činnosti a to tak, aby dokázal vést druhé. Holoušová (2002) uvádí schopnosti, které by měl mít pedagog. Mezi tyto schopnosti patří schopnosti didaktické, diagnostické, organizační, řídicí, komunikativní a také sociální dovednosti. Neméně důležité jsou schopnosti motivovat a nadchnout druhé.

7.2. Vybrané typologie pedagogů

Věda, která se zabývá otázkami osobnosti učitele a jeho pedagogickým působením se nazývá pedeutologie.

Každý pedagog prochází vývojem, který je možno charakterizovat následujícími etapami:

- orientace
- hledání
- vzdělávání
- adaptace
- integrace
- stabilizace

Souhrn vlastností osobnosti učitele či vychovatele a znaků činnosti, které jsou příznačné pro mnohé osobnosti se nazývá typologie.

Pro naše potřeby uvádíme tři typy typologií.

Caselmannova typologie se věnuje na zaměření pozornosti učitele. Co stojí v pozornosti pedagoga, zda žák, anebo obor. Mluvíme v této souvislosti o logotropovi, který se zaměřuje na předmět, obor výuky a paidotropovi, pro kterého je nejdůležitějším činitelem samotný žák (vzdělávaný, vychovávaný).

Döringova typologie vychází ze Sprangera a zaměřuje se opět na pedagoga a jeho zaměření, metody. Jedná se o typ teoretický, ekonomický, estetický, mocenský, sociální a ideový.

- Teoretický typ - věci zkoumá, vysvětluje, na svět se dívá jako na systém, chce poznávat zákonitosti, čerpá nové informace.
- Racionální typ, třídí, definuje, neosobní, vědecké typy odtržené od reality, není důležitý majetek ani požitky.
- Ekonomický typ - ve všem hledá hodnoty, na prvním místě má sebe a svůj prospěch, zdůrazňuje vlastní existenci, chce se mít dobře, chce být zabezpečený, okolí využívá k tomu, aby toho dosáhl, hromadí majetek, má rád blahobyt.
- Estetický typ - vidí život jako sled neustále se měnících obrazů, umělecké obrazy, nezajímají je materiální hodnoty, odtržení od reality, nezájem názoru okolí, výrazný individualismus, hodně věci prožívají.
- Mocenský typ - domáhá se moci, vůdčí touha, chce být uznáván a nadřizen, nesnáší konkurenci, prosazují sebe, nesnesitelné typy, málo přátel, 2 dimenze: stát a rodina.

- Sociální typ - zaměřený na lidi, vztahy a společnost, zaměření na pomoc, často zapomínají na sebe, empatičtí, 2 dimenze: obětující, agresivní, vůči utlačování.
- Ideový typ - inklinuje k soc. typu, příklonění k myšlence - považuje ji za zásadní, vše jí obětují, nemají materiální hodnoty, dostanou se k tomu díky silným zážitkům.

Jiné dělení přináší Kopřiva (1997), který dělí pracovníky podle vztahu ke klientovi na neangažovaného a angažovaného pracovníka.

- Neangažovaný pracovník pouze vykonává svěřené pravomoci bez osobního zájmu. Často bývá nekreativní s nezájmem o možnosti dalšího vzdělávání. Vztah ke klientovi má spíše neutrální, negativní, s lhostejností, někdy arogancí a hrubostí.
- Angažovaný pracovník se aktivně zajímá o klienty. Má zájem o další vzdělávání a snaží se hledat nové možnosti, cesty a řešení.

Tabulka nám přináší odlišnosti v práci učitele a pedagoga volného času (vychovatele).

Tabulka 1 odlišnosti v práci učitele a pedagoga volného času, vychovatele

Učitel	Pedagog volného času, vychovatel
<ul style="list-style-type: none"> vztah k dětem je formálnější 	<ul style="list-style-type: none"> méně formální vztah k dětem
<ul style="list-style-type: none"> převažují individuální formy práce 	<ul style="list-style-type: none"> převažují skupinové i individuální formy
<ul style="list-style-type: none"> prostředí výuky je málo proměnlivé 	<ul style="list-style-type: none"> prostředí se často mění
<ul style="list-style-type: none"> hodnotí známkou 	<ul style="list-style-type: none"> hodnotí slovně, spíš pozitivně

7.3. Uplatnění pedagoga volného času podle oblastí

- Výchova, vzdělání, kultura
- Informace, sdělovací prostředky, veřejné práce
- Zdraví, kondice, sport
- Cestovní ruch, dovolená, turistika

- Gastronomie, ubytování, zábava
- Technika, servis, služby zákazníkům
- Speciální pedagogika a sociální péče
- Poradenství
- Manažeři v oblasti VČ
- Výzkum v oblasti VČ
- Politika

8. Hra jako součást pedagogiky volného času

Kapitola se zaměřuje na vymezení hry a jejího místa v pedagogice volného času. Kapitola přináší různé přístupy a třídění her.

Hra je stará jako sám člověk. Dává mu možnost uplatnit zručnost, rychlost, sílu a pohotovost v řešení herních situací. Pro děti je přípravou na život. V celé oblasti výchovy ve volném čase má hra významné postavení jako výchovný prostředek, jako možnost nenásilného ovlivňování i výchovného působení i jako vhodná příležitost k poznávání dětí. S přihlédnutím k věkovým zvláštnostem patří k nejoblíbenějším činnostem ve volném čase, vhodně kompenzuje a působí jako relaxace. Hry jsou součástí všech druhů a typů činností ve výchově ve volném čase, v odpočinkových a rekreačních činnostech mají hry nezastupitelné místo. Mohou působit na rozvoj všech stránek osobnosti a podle svého charakteru mohou ovlivňovat biologický, psychický i sociální rozvoj. Hra podněcuje pohybovou aktivitu, umožňuje nenásilné získávání zkušeností, nových poznatků, dovedností a rozvíjení schopností. Většinou hru doprovází kladné pocity, přináší vzrušení a radost, umožňuje odreagování napětí a negativních emocí. Hra se podílí na utváření charakterových a volných vlastností. Významná úloha hry je rovněž při socializaci. Prostřednictvím hry člověk poznává realitu, sociálně se zapojuje.

8.1. Definice, charakteristika a funkce hry

Němec (2002) uvádí souhrn z několika definic hry. Konstatuje, že hra je činnost. Její charakteristiku, která by mohla pomoci při definování pojmu, shrnul a uvedl jako osm atributů.

Němec (2002) doplnil větu hra je...

- Zábava i poučení, ale pozor ne vše, co je zábava je hra.
- Vystupování rolí.
- Prožívání – tady a teď, s danými pravidly.
- Smyslem-hra je základní činností dětí předškolního věku a školního věku ve volném čase.
- Simulací.
- Poznání a sebepoznání.
- Mravní výzvou.
- Svoboda i řád.

Mohli bychom dodat další charakteristiky. Hra je většinou dobrovolná, spontánní činnost. Hra může být výchovnou i diagnostickou metodou. Hra se podílí na utváření charakterovém, volním, sociálním, psychickém rozvoji jedince. Hra aktivizuje síly, rozvíjí sociální učení. Na význam hry v současné době poukazuje i skutečnost, že ve světě se vytvořila samostatná pedagogická profese „herní specialista“ (playworker). U nás se začínají objevovat hlavně ve zdravotnictví jako pracovníci na dětských lůžkových odděleních větších nemocnic, kde mají napomáhat redukci stresu a úzkosti, zklidnění, adaptaci na nové prostředí, věku přiměřené porozumění léčbě atd. (Ondráčková, 1998).

Knotová (in Spousta, 1996, s. 22) uvádí myšlenku nizozemského historika a teoretika umění Huizinga, který definoval hru ve svém díle *Homo ludens* těmito slovy: „...hra je dobrovolná činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl

v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím jiného bytí, než je všední život.“

Funkce her

Knotová (1996) hovoří o 8 funkcích.

1. Kompenzační funkce – odpočinek, odreagování.
2. Výchovná-spatřujeme při dodržování pravidel, spravedlnosti, práce s pocitem úspěchu a neúspěchu.
3. Vzdělávací-hlavně jako didaktické hry, ale je možné chápat jako zkušenostní učení.
4. Terapeutická.
5. Sebeuplatnění spojené se seberealizací a možností zažít úspěch a posílit tak své sebevědomí.
6. Hra jako příprava na profesi a život jako takový.
7. Zařazení jedince do společnosti – většina her je interaktivních.
8. Estetická.

8.2. Historický vývoj hry:

V nejstarší historii hra úzce souvisela s náboženským kultem (hry související s lovem). V otrokářské společnosti se hry týkaly pouze otrokářů, o hrách otroků se ale téměř nic neví.

Příklady her ve starověku:

- Čína: pohybové hry (kung-fu), jamková hra (golf).
- Persie: vznik póla, šachy + dnešní kriket.
- Japonsko: kopací hra kemari, dalia = hokej.
- Indie: původce pozemního hokeje, kopací hra simpak, pólo, bojové hry.

- Egypt: v hrobkách objeveny panenky, zvířátka, míče, obruče.
- Řecko: hra se objevuje jako prostředek ve výchově dětí, pohybové rekreaci a vojenské přípravě + hry s míči spojené s tancem + objevují se zde i profesionální hráči, kteří za peníze předvádějí svoji zručnost.
- Řím: obdobné jako v Řecku + boje v arénách a námořní bitky na umělém jezeře (vládce má právo dát poraženému milost, tj. „palec nahoru“, nebo smrt „palec dolů“).

Němec (2002, s.29) uvádí myšlenku Platóna u postavení a funkce hry: „Tak například, kdo má být dobrým rolníkem nebo stavitelem, má si hrát tak, že tento staví nějakou z dětských staveb a onen zase vzdělává pole, tak malé nástroje, napodobeniny opravdových, má každému opatřovat pěstoun jednoho i druhého z nich a hledět, aby se hrou již napřed učili všem naukám, které je nutno napřed znát, například stavitel měřit nebo užívat krokvice a bojovník jezdit na koni, přitom se má pokoušet, aby hrami obracel záliby a touhy dětí tam, kde mají dojít jako dospělí.“

Ve středověku se zaměříme na myšlenky Jana Ámose Komenského, který chápe hru jako důležitou činnost v životě člověka. Komenský uvedl sedm atributů, které vykazuje každá hra.

Atributy Komenského uvádí Němec (2002).

1. Hyb jako pohyb – řada her je spojena s určitým druhem pohybu, zároveň kompenzuje chvíle učení.
2. Dobrovolnost – nucená hra ztrácí povahu hry.
3. Společnost – hra jako místo setkávání se s druhými a rozvoj spolupráce, soupeření, navazování sociálních kontaktů.
4. Zápas – jako proces soupeření, zažití úspěchu a učení se pracovat s neúspěchem.

5. Řád-spojený s pravidly, která je nutno dodržet ke zdárnému průběhu a ukončení hry.
6. Snadnost hry provodit – přiměřenost pravidel k věku a možnostem a schopnostem hráčů, pravidla mají být jasná a ideálně jednoznačná.
7. Libý konec – hra má mít svůj konec ve správnou chvíli.

19. století a 20. století přináší řadu nových pohledů. Dochází ke vzniku organizací, které se zabývají volnočasovými aktivitami. 19. století je charakterizováno návratem k přírodě. 20. století je spojeno se vznikem skautských organizací a začátkem pořádání táborů, pro které je hra hlavní činností. S nástupem moderních technologií se objevují nové možnosti v hrách, setkáváme se s prvními počítačovými hrami a později s herními konzolami. V poslední době došlo k nárůstu počtu deskových a karetních her. Objevují se nové formy např. únikové hry nejprve jako místnosti a později se přenáší do venkovního prostředí, hry v prostředí virtuální reality. Hra se promítá i do moderních aplikací využitelných ve školách.

8.3. **Přístupy a názory na hru v teoriích**

Teorie estetické

Teorie estetické analyzují hru jako činnost, v níž lidé spontánně reagují k vytváření a pochopení krásna.

- Schiller (německý filosof a spisovatel konce 18. stol.) zastával názor, že hra je citové oduševnění, které se projevuje svou krásou.
- Spencer, H. (britský biolog, psycholog konce 19. stol.) mluví o hře jako o luxusu, přepychu a spojuje hru s uměním.

- Sully, J. – (britský psycholog konce 19. a začátku 20.století) mluví o tom, že hra je podobná umění. Hra se podílí na rozvoji fantazie a krásna.
- Huizinga, J. (nizozemec-holandský filosof 1. pol. 20. stol.) uvádí, že hra má totožné rysy jako umění.

V dnešní době se umění spojuje se hrou v rámci muzejní pedagogiky a galerijní animace.

Teorie psychologické

Teorie psychologické se snaží vysvětlit podmíněnost vzniku her v průběhu vývoje člověka i zvláštnosti her

- Groos, K. (bývá označován za zakladatele psychologických her) vysvětluje hru na biologickém základě a v souvislosti s vývojem (i zvířata si hrají a člověk pochází z opice). Zároveň mluví o tom, že hra je přípravným obdobím pro život.
- Hall, S. (americký psycholog), který se opírá o poznatek, v němž je vývoj dítěte zkráceným vývojem rasy (z toho pramení hry jako lezení po stromech, bojové hry s primitivními zbraněmi, lovecké hry)
- Freud, S. (zakladatel psychoanalýzy) vnímá hru jako výraz tzv. opakovacího pudu, bývá náhražkou k naplnění sexuálních pudů
- Bakalář, E. sleduje osobnost při herních činnostech, hlavně oblast motivací. Sestavil několik souborů společenských her s psychologickou tematikou.

Hra v pedagogické teorii

V pedagogických teoriích je hra již po několik staletí významným prostředkem výchovy a vzdělávání

- Komenský, J. A. se zabýval hrou v: Informatorium školy mateřské, Velká didaktika, Škola vševědná. Podal dobovou charakteristiku her a hraček. Zdůraznil význam hry při přípravě na budoucí profesi a uváděl, že hra má uspokojovat přirozené potřeby člověka
- Rousseau, J. J., Tolstoj, L. N. chápou výchovu jako hru. Tvrdí, že učení se má provádět nenásilnou formou, radostnou činností, hrou a zároveň, že hra podporuje přirozený vývoj dítěte a pohybu.
- Svoboda, J. V. (český pedagog) -rozpracoval metodické otázky hry v předškolní výchově a byl propagátorem dětské hry.

8.4. Postavení hry, vývoj hry v životě člověka

Sledujeme-li vývoj hry v závislosti na věku, zjistíme, že se hry od sebe liší délkou trvání, obsahem, počtem motivů a funkcí.

Hra tvoří v dětství základní formu činnosti a herní činnosti se projevují u člověka již od prvních měsíců života a jsou spjaty úzce se smyslovým a pohybovým vývojem

- 5 - 6 měsíc života - počátek her, spíš orientační reflex (manipulace s předměty, poznávání jejich vlastností).
- 1-2 roky - přistupuje nápodoba, hra s dospělým.
- 3 - 4 roky - dítě si hraje podle vlastní představy, využívá okamžitých nápadů, objevuje.

- 4 - 6 let - stále více a více podnětů působí na dítě, hry přestávají mít individuální charakter, dítě začíná cílevědomě tvořit, začínají hry s jednoduchými pravidly.
- 6 - 11 let - hra přestává být hlavní, dominantní náplní, činností, - hra tvoří hlavní náplň rekreačních a odpočinkových činností, objevuje se plánovitá a promyšlená hra, fantazii začíná nahrazovat věcnost.
- 12 - 16 let - jasně oddělení hry od práce, hry složitější, mají užší vztah k učení a práci, převládají hry ve skupině – hlavně sportovní, rozvoj a ustálení zájmů, kterou hru ovlivňují.
- 16 - 22 let - hry nabývají charakteru dospělých her, je vyčleněna sféra volného času-prostoru pro realizaci zájmů a zálib, hry svůj význam neztrácejí.
- 22 - stáří - dospělý člověk si velmi rád hraje, hra mu přináší pocit uspokojení, radosti, rozvoje různých stránek osobnosti, hra je součástí životního stylu, je jednou z forem aktivního odpočinku, je protikladem, uvolněním, rozptýlením od práce, porušuje jednotvárnost života, hry s vnoučaty.

8.5. Třídění a typy her

Neexistuje jednotná klasifikace her. Hry lze třídit podle různých kritérií, např.: hry podle vývojového hlediska (ontogenetického a fylogenetického), hry podle druhu zapojení určitých psychických procesů, hry podle způsobu a míry pedagogického usměrňování a využití, hry podle obsahu hry, počtu hráčů, prostředí, ve kterém se hra uskutečňuje, podle délky trvání aj.

Psychologie třídí hry na intuitivní, senzomotorické, intelektuální a kolektivní.

Hry, podle vývoje člověka, můžeme dělit na hry:

- izolované, individuální (do 2 let)
- paralelní (do 4 let)
- konstruktivní (od 4 let)
- kolektivní (od 5 let)
- didaktické (od MŠ)

Z pedagogického hlediska se hry dělí na

- hry tvořivé, spontánní, přirozené, při kterých si člověk námět i průběh hry. Patří mezi ně hry předmětové (manipulace s předměty, rozvoj smyslů, poznávání vlastností předmětů), úlohové (námětové-nápodoba činností a vztahů mezi lidmi), dramatizační (vytváření postav a dějů), konstruktivní (manipulace s různorodým materiálem, předměty, stavebnicemi)
- hry s pravidly, které vyžadují většinou kontakt s jinými hráči). Do této kategorie řadíme hry pohybové (např. míčové hry, cyklistika, vodní sporty) a hry intelektuální (někdy jsou nazývány didaktické, hlavně rozvoj rozumových schopností)

Třídění podle tradic lipnické prázdninové školy

- pohybové hry
- hry zaměřené na intelektové dovednosti
- psychologické hry
- společenské hry
- hry málo strukturované
- kombinované hry
- solitéry

Řecké dělení her podle R. Calloise

- agon – hry soupeřivé, zápas, vždy jeden zvítězí
- alea – hry založené na náhodě a štěstí
- mimikry-hry spojené s nápodobou, hraní si na...
- vertigo (ilinx)-hry spojené s porušením rovnováhy, z běžné situace

Znalost různých a rozmanitých her je pro vychovatele nezbytností. Umění zaujmout hrou je výchovně velmi důležité a silně to ovlivňuje vztah k vychovateli. Je třeba hry obměňovat i tvořivě vymýšlet!

Pro trvalé uchování těchto zkušeností je vhodné si založit a průběžně doplňovat kartotéku (zásobník) her.

8.6. Didaktická hra

Pojem didaktická hra můžeme definovat jako dobrovolně volená aktivita. Smyslem aktivity je upevnění nebo osvojení učební látky. Didaktická hra má sloužit k aktivizaci jedince, rozvíjení jeho myšlení a poznávacích funkcí. Dá se využívat i v pedagogice volného času.

Meyer (2000) rozdělil didaktické hry do tří skupin.

1. **Interakční hry** – interakce s ostatními, s problémem, s předmětem.
2. **Simulační hry** – simulace reálného světa.
3. **Scénické hry** (inscenační) – hraní rolí.

Maňák a Švec (2003) hovoří o aktivizujících metodách ve výuce.

Mezi tyto metody řadí:

metody diskusní,

- metoda řešení problému (heuristická)
- metoda situační
- metoda inscenační
- metoda didaktické hry

9. Nové přístupy v pedagogice volného času

Kapitola přináší vhled do oblasti nových přístupů v pedagogice volného času. Pozornost je věnovaná animaci, výchově zážitkem, participaci a práci terénních pracovníků.

Při hledání nových přístupů v pedagogice volného času nacházíme prolínání pedagogiky volného času se sociální pedagogikou. Senter (in Pávková, 2008) charakterizuje nové formy práce s dětmi a mládeží těmito znaky:

- kladou velký důraz na vztahy mezi pedagogy a mladými lidmi a mezi mladými lidmi navzájem – často jsou pak tyto vztahy důvěry mezi dospělými a mladými lidmi dlouhodobé až celoživotní, vztah založený na vzájemném respektu,
- vyrůstají zesponu a často vznikají jako místní spontánní aktivity,
- jsou výrazně zaměřené na specifické cílové skupiny, snaží se řešit jeden vymezený problém,
- jsou mezigenerační, zpravidla iniciované dospělými, ale zapojující do zodpovědnosti samotné mladé lidi,
- často jsou špatně financované; mnohdy veškerou práci dělají dobrovolníci,
- někdy jsou odborně zranitelné – pracovníci se vrhnou mnohdy do činnosti a není čas na relaxaci, systematické plánování a hodnocení efektivity, další růst kvalifikace.

Německý pedagog M. Lechner (in Pávková, 2008) považuje za základní strukturu práce s mladými lidmi ve volném čase prostor a vztahy v něm. Děti a mladí lidé potřebují místa, která by byla „jejich“ a takových míst ubývá. I dobře míněné vytváření míst

pro trávení volného času dětí a mládeže, může vést k izolaci do nichž je mládež vtlačena. Mohou být pouhou náhražkou za přirozené místo ve společnosti, které jim byly vzaty. Dnes nestačí vytvářet umělá prostředí a programy, ale je třeba jít za dětmi, mládeží a mladými lidmi a pracovat s nimi tam, kde se oni cítí dobře, v místech, která jim patří.

9.1. Současné trendy ve výchově ve volném čase

Respektování požadavků na výchovu ve volném čase

Základní vymezení požadavků přináší Úmluva o právech dítěte, která mimo jiné vymezuje právo dítěte na odpočinek, volný čas a účast ve hře. V současné době je kladen důraz na požadavek dobrovolnosti, kdy je účast ve volnočasových činnostech svobodnou volbou jedince. Dalšími požadavky jsou pestrost a přitažlivost. V současné době je nutné také dbát na moderní technologie, které děti tolik lákají a zvažovat možnosti jejich využití.

Trendy v oblasti metod a forem

Mezi doporučené metody a formy práce patří skupinová nebo individuální práce a vytváření heterogenních skupin. Zájem ze strany dětí je rovněž o spontánní aktivity a o rozšíření nabídky volnočasových činností a zapojení moderních technologií. Trendem se stává integrace postižených jedinců. V oblasti metod se více mluví o metodě animace, participace, výchově zážitkem, terénní prací. Častěji se ve výchově ve volném čase využívá spolupráce s rodiči, prvky dramatické, osobnostně sociální, ekologické a globální výchovy.

9.2. Animace

Animace je termín související se slovem *anima* – duše, duch. Českým překladem by mohlo být oduševňování, je možné spojení s animovaným filmem = ožívování loutek, kreseb. Animace je výchovná metoda založená na nedirektivních metodách, povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní cesty životem a schopnosti realizovat svou svobodu a autonomii a zároveň schopnost přijímat zodpovědnost za své chování. Animátor to všechno rozhýbá. Při využití metody animace je nutno předkládat množství přiměřených a zajímavě strukturovaných pozitivních možností seberealizace a klást důraz na otevřenost, dobrovolnost, možnost volby, prostor pro iniciativu. Junová (2018) uvádí cíl animace jako posílení osobního a skupinového potenciálu. Jako další cíle jsou využítí tvořivého přístupu v životě a zároveň zapojení mladých lidí.

Průvodce animací se nazývá animátor. Mezi základní charakteristiky animátora patří, že určuje pravidla a hranice a zároveň projevuje empatii a prostor k naslouchání. Pomáhá mladým lidem z pozice průvodce.

Kaplánek (2017) vymezuje čtyři výchovné principy.

1. Zralé přijetí světa mladých lidí
2. Vytváření vztahu mezi animátorem a skupinou
3. Rozvoj skupiny jako výchovného prostředí
4. Model plánování – kriticko-empirický

Kaplánek (2017) vymezuje čtyři metody využití animace.

- Animace volnočasové kultury Opaschowského
- Kulturní animace Polla
- Informální pedagogika Smithe

- Pedagogika sociálního prostoru Münchmeiera a Böhnische

Kaplánek (2017) dále uvádí tři dimenze lidského života, které se vztahují k animaci.

- Osobní dimenze (hledání osobní identity)
- Dimenze k mezilidským vztahům
- Dimenze k vnějšímu světu

9.3. **Výchova zážitkem**

Při výchově zážitkem se jedná o výchovné postupy založené na prožitku, zkušenosti. Představují velkou oblast znovuobjevených metod výchovy ve volném čase. Můžeme se s nimi setkat pod různými názvy:

- výchova zážitkem, prožitkem – experiential education,
- výchova dobrodružstvím – adventure education,
- výchova v přírodě,
- expedice.

Výchova zážitkem se opírá o intenzivní prožitky a zkušenosti získávané aktivní účastí v programu, obvykle fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou (kontrolovanou) rizika ve vnějším, přírodním i městském prostředí. Výchova zážitkem je zaměřena na rozvoj sebepojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí.

Hanuš a Jirásek (1996) řadí mezi hlavní znaky prožitku:

1. nepřenositelnost – z jednoho individua na druhé
2. jedinečnost – nemožnost zaměnit jeden prožitek s druhým, prožitá situace je jedinečná
3. nenahraditelnost

4. komplexnost – psychosomatická jednota

Pedagogika zážitku si klade za cíl:

- usměrňovat lidi náležitým způsobem (zážitkem) do určité podoby = učení se zážitkem,
- člověku je umožněno vlastním, originálním, konkrétním „prožitím“ odhalit neznámé skutečnosti, oblasti, dosáhnout vědomosti, získat empirické poznatky,
- princip: „co jsem sám prožil a cítil, viděl se nemohu zbavit- zůstává stopa ve vědomí,
- proces prožívání lze do určité míry stimulovat, organizovat, zaměřovat, zajišťovat mu příznivé až optimální podmínky a při tom usilovat o růst a zdokonalování, kultivaci osobnosti.

Zaměření zážitkové pedagogiky:

- zvyšování sebedůvěry,
- schopnost spolupráce,
- zvyšování pocitu zodpovědnosti za členy skupiny,
- schopnost vyrovnat se zátěžovou situací,
- schopnost tvořivě řešit problémové úkoly.

Mezi principy pedagogiky zážitku můžeme zařadit:

- umožnění získávat bezprostřední zkušenosti
- získané zkušenosti nejsou odtrženy od životní reality, navazují na dřívější poznatky (trvalý vliv zážitku),
- nové zkušenosti mají charakter vážnosti (protože situace si vyžadovala rozhodnutí a okamžité jednání),

- vytvářejí se příznivé předpoklady učení se sociál. chování (skupinové konflikty jsou ihned patrné, ale mohou být brzy poznány a pochopeny, překonány),
- kontrastní (rozšíření obzoru, neobvyklé činnosti daleké všednímu dni) a limitní zkušenosti podporují osobní rozvoj (střetnutí se s vlastní tělesnou schránkou, vypořádání se s méně známými životními situacemi),
- důraz je kladen na vlastní jednání a nejenom na mluvení, které se používá v běžné výchově, umožňuje vzniknutí nových vztahů mezi účastníky a vedoucími,
- hodí se a uspokojuje především nároky mladých lidí, je pro ně atraktivní,
- odlišuje se od nabídky ryzích extrémních dobrodružství zásadami:
 - spolupráce zúčastněných
 - učení se na důsledcích vlastních zkušeností
 - hromadné zdolávání úkolů
 - společné mínění
 - pocit spravedlnosti
 - schopnost organizace
 - osvědčení se v nečekaných situacích.

Mezi zážitkově pedagogické aktivity zařazujeme všechna podnikání, která umožňují získání přímé zkušenosti a přirozené prožívání (od svědomitě připravených víkendových činností v blízkém okolí až k déletrvajícím aktivitám, vzdáleným od běžných dnů účastníků i „vedoucích = odborníků“)

Patří k nim:

- plavba na divoké vodě v různých člunech, rafting,

- plavba na plachetnici, windsurfing,
- jezdecké prázdniny,
- putování po členitém mořské pobřeží,
- speciální lyžařské aktivity,
- vysokohorská turistika, jízda na horských kolech, survival, závěsné létání,
- horolezectví-do stupně obtížnosti II.,
- různé podoby orientačních soutěží.

Zásady zážitkové pedagogiky:

- radost z činnosti,
 - střídání zaměstnání,
 - možnost sociálního kontaktu,
 - pocit něčemu se naučit,
- + PŘÍRODA-nejvíce se pedagogika zážitku vztahuje k aktivitám při pobytu v přírodě.

9.4. Terénní práce (streetwork)

Streetworker je sociální pracovník, označovaný jako sociální asistent, terénní pracovník, který vyhledává mladé lidi v prostředích, která jsou pro ně přirozená, navazuje s nimi kontakt, snaží se jim nabízet pozitivní možnosti využití VČ (organizuje různé místní akce s důrazem na hry, zážitky, ..), zaměřuje klienty na instituce se strukturovanějším programem, zve je na víkendové a prázdninové akce, pomáhá jim s prosazováním jejich zájmů a potřeb, radí jim v krizových situacích, kontaktuje je s odbornou pomocí. Základní podmínkou je důvěra. Věková blízkost s jedincem bývá výhodou. Je třeba být k dispozici mladým lidem, kdy to potřebují, proto volba práce

v terénu. Nutno počítat s opakovanými neúspěchy – pozor na tzv. „burnout efect.“

Postup terénní práce

- depistáž (vyhledávání),
- oslovení jednotlivce/skupiny
- představení terénní práce/nabídky služeb
- přijetí/odmítnutí ze strany jednotlivce/skupiny
- práce tady a teď (velmi důležité, v terénu se klasicky pracuje na zakázkách, není třeba jednotlivce/skupinu dostávat do instituce).

9.5. Participace

Kaplánek (2017) vymezuje participaci ve čtyřech oblastech. Pro nás je důležitá participace sociální, která souvisí se začleněním jedince do skupin formálních i neformálních.

Kaplánek (2017) uvádí znaky participativní pedagogiky. Jsou jimi:

- Podpora sebeurčení jedince.
- Podpora racionální postupů.
- Nahrazení nadměrné závislosti nezávislostí.
- Směřování ke změnám.
- Komunikativní interakce.
- Rozvoj sociální fantazie.

Participace v evropském kontextu

Evropský parlament mládeže – 34 států, převážně středoškoláci. Témata jsou spojena s evropskou politikou. Během roku probíhají tři mezinárodní setkání.

Evropské fórum mládeže – zaměřují se na podporu aktivního zapojení mládeže do vytváření společné Evropy založené na principech demokracie, tolerance a vzájemného porozumění.

Youth PLANET – cílem je vytvořit komunikační most mezi mladými při organizování konferencí a setkání.

Formy participace

Kaplánek (2017) uvádí dělení participace podle Stangeho a Tiemanna, kteří mluví o sedmi formách.

- Příležitostná participace – např. při projektech.
- Každodenní (trvalá) participace.
- Reprezentativní – zastupování určité skupiny.
- Otevřená – každý se účastní sám za sebe.
- Projektová – spojena s konkrétním cílem a požadavkem.
- Mediální.
- Volební.

Jiné dělení může být podle závaznosti na participaci závaznou a participaci nezávaznou, nebo podle způsobu vzniku na participaci formální nebo neformální.

Stupně participace

Kaplánek (2017) vymezuje čtyři stupně participace podle míry zapojení jedince.

Falešná participace

1. Manipulace – jedinec je pasivním příjemcem.
2. Dekorace – aktivní účast na programu, který připravil někdo jiný.
3. Tokenismus – formální účast na přípravě, aktivní účast na realizaci, kterou organizuje někdo jiný.

Skutečná participace

1. Informovaná účast.
2. Konzultace – program je konzultován s jedinci.
3. Účast na rozhodování řízená vedoucím.

Samospráva

1. Samosprávné vedení – dospělý v podpůrné roli.

Spolupráce

2. Vedoucí jsou pozváni k účasti na rozhodování.

10. Tábory a zotavovací akce z pohledu pedagogiky volného času

Kapitola se věnuje vymezení pojmů zotavovací akce a tábory. Nalezneme zde podmínky k zajištění tábora, táborovou dokumentaci i pohled na účastníky tábora.

Zotavovací akce je organizovaný společný pobyt 30 a více dětí do 15 let na dobu delší než 5 dní za účelem posílení zdraví a zvýšení tělesné zdatnosti dětí. Mezi zotavovací akce bychom mohli zařadit tábory, školy v přírodě, lyžařské výcviky, soustředění.

Zvláštní typem tábora a v současné době velmi vyhledávaným je tzv. **příměstský tábor**, kdy se děti účastní různých akcí v místě svého bydliště (včetně kratších výletů). Tento tábor řadíme mezi příležitostné akce. Nejsou to tábory v legislativním slova smyslu. Podmínky provozu a organizace prázdninových táborů jsou legislativně stanoveny ve Vyhlášce 106/2001Sb. o zotavovacích akcích.

10.1. Pohledy na typy táborů

Tábory je možno dělit podle různých hledisek. Prvním je dělení podle základny, místa tábora a způsobu konání. V tomto případě rozdělujeme tábory na stálé, které jsou po celou dobu na stejném místě. Druhým typy jsou tábory přechodné, mezi které patří putovní, hvězdicové a kombinované tábory. Putovní tábory jsou spojeny s putováním po určité trase. Jedná se o turistické pěší, ale i o tábory vodácké nebo cyklistické. Třetím typem jsou tábory hvězdicové, kdy je stanovena jedna základna, ze které se pořádají

hvězdicové výpravy s přespáváním mimo základnu. Posledním typem jsou kombinované, kdy se spojují prvky výše uvedených.

Jiné dělení je podle ročního období, kdy tábory dělíme na zimní, většinou o jarních prázdninách, a tábory letní. Dále můžeme tábory členit podle zaměření na obsah. Mluvíme o táborech všeobecných, monotematických a specializovaných. Dalšími kritérii mohou být doba trvání, počet účastníků, podle provozovatele, pořadatele. Pořadatelem může být škola nebo samostatné školské zařízení s právní subjektivitou (nejčastěji DDM SVČ), dětská nebo mládežnická organizace.

Funkce tábora

Tábor plní několik funkcí. Můžeme mluvit o funkci rekreační, kompenzační, ozdravovací, výchovné, sociální, sociálně komunikativní, vzdělávací a preventivní.

10.2. Zajištění tábora

Při výběru tábořiště je pozornost zaměřena na přírodní podmínky (velikost pozemku, suchá propustná půda, slunce/stín, možnost dříví, pitná i užitková voda, přístupová cesta, ...), na možnost spojení s okolím (vlastní doprava osob, železnice, autobus)

a možnosti zásobování (materiál, potraviny).

Následuje zajištění tábořiště. Je důležité si říci, s kým je nutné si promluvit, s kým budeme uzavírat smlouvy či dohody. Patrně budeme kontaktovat majitele pozemku, objektu, obecní úřad v místě konání tábora, majitele lesa, okresní hygienickou stanici. Mezi další důležité body před táborem patří zajištění lékařského dozoru, zajištění zdravotníka na tábor, vybavení lékárničky.

Pokud vše zajistíme, můžeme se zaměřit na zajištění předávání informací účastníků, rozdělení rolí a úkolů mezi organizační tým. Začneme připravovat rovněž obsahovou část tábora. Rozmýšlíme celotáborovou etapovou hru, další doplňující aktivity, hry turnaje a soutěže. Chystáme si soupis materiálu potřebného pro chod programu na táboře.

10.3. Účastníci tábora

Pracovníci tábora

Pracovníky tábora lze dělit na tři skupiny. První skupinu tvoří pedagogický, nebo také výchovný personál. Do této skupiny patří vedoucí a instruktoři. Druhou skupinu tvoří zdravotnický personál. Zdravotníkem na zotavovací akci může být osoba, která splňuje jednu z uvedených podmínek:

- osoba je povoláním lékař,
- osoba je povoláním zdravotní sestra (všeobecná, dětská),
- osoba je studentem lékařské fakulty po ukončení 3. ročníku,
- osoba absolvovala akreditovaný kurz „Zdravotník zotavovacích akcí“.

Počet pedagogických pracovníků u standardních stálých táborů není určen. V každém běhu tábora je nutná přítomnost zdravotníka a minimální počet zdravotníků je stanoven počtem účastníků. Všichni pracovníci musí být prokazatelně poučeni o BOZP (tj. stručný záznam o poučení či o jeho obsahu stvrzený podpisy účastníků). Je možná i jiná forma poučení, např. osvědčení o školení pro pracovníky táborů o bezpečnosti a ochraně zdraví

při práci s dětmi a mládeží. Poučení dětí by mělo být první den pobytu na táboře a je zaznamenáno v denním programu tábora.

Velikost oddílů, za něž nese odpovědnost pedagogický pracovník starší 18 let, není legislativně určena. Organizátor vychází ze zaměření a náročnosti činností, z podmínek, v nichž je tábor provozován, věku účastníků apod. Doporučeno je rozpětí od 10 dětí bez zdravotního postižení (= max. počet dětí, které smí najednou do vody) do 25 dětí.

Denní režim tábora je rámcově dán § 18 Vyhlášky o zotavovacích akcích. Kontrola sleduje zejména, zda je denní režim zveřejněn a zda odpovídá požadavkům v závislosti na věku účastníků. Zda je zabezpečená dostatečná doba spánku, vhodné zařazování klidových činností, vyhrazena doba na osobní hygienu.

10.4. Dokumentace zotavovací akce

Mezi dokumentaci patří především:

1. Soupis všech účastníků tábora (jméno a příjmení, r. č., trvalé bydliště, zdravotní pojišťovna).
2. Souhlas rodičů (zákonných zástupců) s pobytem u osob mladších 15 let. Tento dokument zastupuje přihláška podepsaná zákonným zástupcem.
3. Doklady potvrzující pracovní právní (občanskoprávní) postavení dospělých na táboře s vymezením kompetencí a zodpovědnosti (u externistů dohody), např. dohoda o užívání soukromého vozidla u hospodářů – tyto dokumenty nemusí být uloženy na táboře.

4. Plán činnosti tábora, seznámení rodičů o převzetí dětí na tábor a jejich předání po jeho skončení. Aktuální kontakt na zákonné zástupce.
5. U dospělých osob základní zdravotně hygienická dokumentace – prohlášení o bezinfekčnosti, zdravotní nebo očkovací průkaz, příp. jiný doklad jej nahrazující, stvrzující, že je dítě schopno se tábora účastnit.
6. Zdravotní deník (uchovávaný 6 měsíců po táboru).
7. Doklad o zajištění lékařské péče.
8. Souhlas či doložení o oznámení zotavovací akce okresnímu hygienikovi. Doklad o nezávadnosti vody, pokud není odebírána z veřejného vodovodu, nebo není přistavena cisterna z vodárny (zajišťuje provozovatel objektu).
9. Doklad pro požární inspekci (u táborů s pevnými stavbami) o provedené kontrole protipožárního zajištění tábora a proškolení zodpovědných osob (zajišťuje provozovatel objektu).
10. Doklady o hospodaření tábora (jsou na táboře uloženy v různém rozsahu dle typu tábora).
 - výchozí rozpočet, za jehož sestavení je odpovědný ten, kdo z právního hlediska zastřešuje provozování tábora
 - doklady o příjmech (o zaplacení účastnických poplatků a dalších částkách vybraných od účastníků)
 - doklady o jiných příjmech do rozpočtu tábora (sponzorské či darovací smlouvy)
 - doklady o převzetí a předání inventáře tábora (vybavení) mezi pověřenými osobami, případně dohody o hmotné zodpovědnosti

- doklady o vydáních – paragony se všemi náležitostmi, popř. pokladní kniha, peněžní deník apod.
- doklady evidující nakoupené, skladované a vydané potraviny
- na závěr ekonomická uzávěrka tábora včetně splnění daňových povinností

11. Kurikulární dokumenty v pedagogice volného času

Kapitola se zaměřuje na kurikulární dokumenty v pedagogice volného času. Pozornost je věnovaná školnímu vzdělávacímu programu a povinné pedagogické dokumentaci pro zařízení a instituce.

Ve všech školách a školních zařízeních probíhá vzdělávání a výchovně vzdělávací činnosti podle školního vzdělávacího programu (dále ŠVP). Jedná se o povinný dokument daný školským zákonem. Zatím co pro školy jsou vydávány rámcové vzdělávací programy, pro školská zařízení není takový program vydáván. Rámcový vzdělávací program je školou zpracován v ŠVP. Ve školských zařízeních vydává ŠVP ředitel zařízení a následně ho zveřejní na veřejně přístupném místě.

11.1. Obsah ŠVP

Obsahové vymezení ŠVP pro školské zařízení je jasně dané. Jednotlivé položky jsou rozděleny na nepovinné a povinné. Mezi nepovinné patří – identifikační údaje, charakteristika zařízení a hodnocení žáků a evaluace zařízení. Do povinných položek řadíme – konkrétní cíle vzdělávání, formy vzdělávání, popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek, bezpečnost a ochrana zdraví, podmínky přijímání uchazeče, podmínky průběhu a ukončování vzdělávání, podmínky pro vzdělávání žáků a dalších účastníků se speciálními vzdělávacími potřebami, délka a časový plán vzdělávání a obsah vzdělávání. Součástí ŠVP jsou rovněž očekávané výsledky zformované do získání klíčových kompetencí.

Oblasti klíčových kompetencí podle Hájka (2011) se zaměřením na školské zařízení podílející se na zájmové vzdělávání:

- Kompetence k učení
- Kompetence k řešení problémů
- Komunikační kompetence
- Sociální a personální kompetence
- Kompetence občanské, činnostní a k pracovnímu
- Kompetence k trávení volného času

11.2. Povinná dokumentace školského zařízení

Podle školského zákona §28 mají škola a školská zařízení povinnost vést následující pedagogickou dokumentaci.

- rozhodnutí o zápisu do školského rejstříku,
- evidenci dětí, žáků nebo studentů-školní matrika,
- doklady o přijímání dětí, žáků, studentů a uchazečů ke vzdělávání, o průběhu vzdělávání a jeho ukončení,
- vzdělávací programy,
- výroční zprávy o činnosti školy, školského zařízení,
- pedagogický deník, který obsahuje průkazné údaje o poskytovaném vzdělávání a jeho průběhu,
- školní řád nebo vnitřní řád,
- záznamy z pedagogických rad,
- knihu úrazů a záznamy o úrazech dětí, žáků a studentů, popřípadě lékařské posudky,
- protokoly a záznamy o provedených kontrolách a inspekční zprávy,

- personální a mzdovou dokumentaci, hospodářskou dokumentaci a účetní evidenci a další dokumentaci stanovenou zvláštními právními předpisy.

12. Pohledy na volný čas dětí a mládeže

Kapitola přináší pohled na důležitý dokumente při práci s dětmi - Úmluvu o právech dítěte. V dalších podkapitolách je řešen pohled na volný čas dětí a mládeže a vliv rodiny a vrstevníků při volbě volnočasových aktivit.

12.1. Úmluva o právech dítěte

20.11.1989 byla přijata Úmluva o právech dítěte v New Yorku. 2. září.1990 vstoupila v platnost i na našem území. Díky tomuto dokumentu se dítě stává plnoprávnou osobou a dospělý musí respektovat a naplňovat jejich potřeby, které jsou chápány jako práva. Podíváme se na vybrané články, které souvisí s volným časem.

Článek 1 – Dítě je každá lidská bytost mladší 18 let, pokud mu nebylo uděleno dosažení dřívější zletilosti.

Článek 2 – Respektovat a zabezpečit práva dítěte.

Článek 3 – Práva a povinnosti respektují zájem dítěte.

Článek 6 – Právo na život

Článek 10 – Právo udržovat kontakt s oběma rodiči

Článek 12 – Respektování názorů dítěte.

Článek 13 – Právo na svobodu projevu

Článek 14 – Právo na svobodu myšlení, náboženství

Článek 15 – Právo a sdružování a pokojné shromažďování

Článek 16 – Právo na soukromí

Článek 17 – Právo na informace

Článek 18 – Odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte

Článek 23 – Dítě s postižením má právo na plný a řádný život

Článek 27 – Právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, sociální a mravní rozvoj

Článek 28 – Právo na vzdělávání

Článek 31 – Právo na odpočinek a volný čas, právo na účast ve hře, na kulturních a uměleckých aktivitách

12.2. Volný čas dětí a mládeže

Čas u dětí bychom mohli rozdělit podobně jako o dospělých na tři části. První část je čas spojený s účastí na výuce. Mohli bychom mluvit o plnění závazných povinnosti. Druhá část by se věnovala několika oblastem – příprava na vyučování a povinnosti spojené se školou (domácí úkoly, doučování, cesta do a ze školy), činnosti spojené s biologickými potřebami (spánek, jídlo, hygiena), a činnosti spojené s podstatou žití ve společnosti (pomoc v domácnosti, návštěvy příbuzných). Poslední částí je volný čas dítěte spojený se zájmovou činností, ale také se svobodnou volbou trávení času ze strany dítěte.

Hájek (2008) uvádí odlišnosti mezi volným časem dětí a dospělých. Vymezuje tři znaky odlišností – rozsah volného času, obsah volnočasových aktivit a míra samostatnosti.

Aktuální situace v oblasti volného času dětí a mládeže je ovlivněna změnami ve společnosti, zvýšení možností v aktivitách ať už po stránce množství institucí, tak i po stránce obsahového zaměření. Výrazně do volného času zasahuje rozvoj moderních komunikačních a informačních technologií. Hájek (2008) uvádí tři možné přístupy dětí a mládeže k možnostem volnočasových aktivit.

1. Plně zainteresované dítě, které samo vyhledává možnosti pro rozvoj.

2. Dítě, které využívá podněty příležitostně. Snadno se nechají ovlivnit nezdarem.

3. Děti, které odmítají volnočasové aktivity.

Bocan, Maříková, Spálenský (2011) se zaměřili ve svém výzkumu na hodnoty u dětí ve věku 6–15 let. Ve výzkumu se ukázalo, že se organizované volnočasové aktivitě věnuje 74 % respondentů. Mezi nejčastěji volené patřily kroužky se sportovním zaměřením. U respondentů, kteří nevolili volnočasové aktivity, se objevili jako důvod nezájem, nedostupnost v místě bydliště a nedostupnost finanční. Nadace Proměny Karla Komárka se zaměřila na výzkum českých dětí s ohledem na trávení volného času (2015). Celkový čas, který tráví děti průměrně venku ve všední den, je 1 hodina a 41 minut. O víkendu je to zhruba o hodinu více. Proti tomu odhadovaný čas u počítače nebo televize se pohyboval přes 3 hodiny.

12.3. Vliv rodiny a vrstevnické skupiny na volbu trávení volného času u dětí a mládeže

Rodina

Rodina je zprostředkovatelem prvních zkušeností s volbou trávení volného času. Je to prostředí, kde se utváří návyky a postoje k možnostem trávení volného času. Rodiče jsou prvními, kdo určuje náplň volného času. Štřelec (in Spousta, 1994) uvádí tři skupiny činitelů, kteří ovlivňují vliv rodiny na způsob trávení volného času u dětí a mládeže. První skupinou jsou faktory ekonomické a materiální, do druhé skupiny patří psychologické faktory, do kterých bychom mohli zařadit atmosféru a klima

v rodině. Poslední činitelé souvisí s hodnotami, které rodina vyznává, s kulturní úrovní rodiny, se vzděláním rodičů.

Mezi neméně podstatné bychom mohli zařadit společně strávený volný čas. Rodiny si volí z řady možností – výlety, sport, kulturní akce, cestování, hraní her, společná práce, společné adrenalinové zážitky. Důležitý čas je i ten, který stráví spolu rodiče s dětmi při povídání, při setkávání s prarodiči dětí. Společně strávený čas posiluje vzájemné citové vazby v rodině.

Vrstevníci

Vrstevníci vytváří malou přirozenou skupinu, která se na rozdíl do rodiny vyznačuje blízkostí věkovou i názorovou. Podle Bůžka a Michalíka (1999) poskytují vrstevnické skupiny dětem a mládeži společné zážitky, možnost sebeuplatnění, příležitost pro možnost výměny názorů. Je vhodným prostorem pro získávání zkušeností v oblasti sociálních dovedností. Zároveň nabízejí možnost osamostatnění od rodiny.

Závěr

Kniha přináší základní vhled do oblasti pedagogiky volného času. Studenti by měli být schopni po prostudování daného e-book vymezit základní pojmy z oblasti pedagogiky volného času, orientovat se v oblastech, které jsou řešeny pedagogikou volného času.

Seznam použitých zdrojů

BOCAN, Miroslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, SPÁLENSKÝ, Adam. *Hodnotové orientace dětí 6-15 let*. [online]. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2011. [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/236-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-le.html>.

BŮŽEK, Antonín, MICHALÍK, Jan. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. s. 170. ISBN 80-244-0054-5.

GRECMANNOVÁ, Helena, HOLOUŠOVÁ, Drahomíra, URBANOVSKÁ, Eva. *Obecná pedagogika I*. Dotisk. Olomouc: Hanex, 2002. s. 231. ISBN 80-85783-20-7.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2011. 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HANUŠ, Radek, JIRÁSEK, Ivo. *Výchova v přírodě*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 1996. s. 58. ISBN 80-7078-381-8.

KAPLÁNEK, Michal et al. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. 207 s. ISBN 978-80-262-1250-8.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997. s. 147. ISBN 80-7178-150-9.

KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučování v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004. s. 307. ISBN 80-223-1930-9.

KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra, et al. *Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 199. ISBN 80-7315-004-2.

MALACH, Josef. *Teorie a metodika výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha s.r.o., 2007. s. 228. ISBN 978-80-86723-29-7.

MAŇÁK J., Švec, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. 223 s. ISBN 80-7315-039-5.

MEYER, H. *Unterrichtsmethoden I, II*. 11. vyd. Frankfurt am Main: Cornelsen Verlag Scriptor, 2000.

NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství*. Brno: Paido, 2002. s. 111. ISBN 80-7315-006-9.

ONDRÁČKOVÁ, P. *Herní specialista je v Anglii běžná profese*. Zdravotnické noviny, 1998, roč. 47, č. 30, s. 3. ISSN 0044-1996.

PÁVKOVÁ, Jřina et al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PŘADKA, Milan. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 93. ISBN 80-210-2033-4.

SPOUSTA, Vladimír, et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. s. 39. ISBN 80-210-1275-7.

SPOUSTA, Vladimír et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.

ŠPIČÁK, Jiljí. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování: pro vychovatele v domovech mládeže*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1990. s. 62.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2. dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN80-86384-00-4.

Název: **Pedagogika volného času**
Autor: Mgr. Alena Knotková
Recenzent: Mgr. Lucie Slámová
Rok vydání: 2022
Místo vydání: Hradec Králové
Vydání: první

© Ústav sociálních studií, 2022

Vydalo nakladatelství Univerzity Hradec Králové, Gaudeamus jako svou 1801. publikaci.

ISBN 978-80-7435-867-8 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0
CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>